

**ԱՂԵՏԻ ԳՈՏՈՒ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ԸՆԹԱՅՔԸ ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶՈՒՄ
1998-2003 թթ.**

Երկրաշարժից տաս տարի անց աղետի գոտու վերականգնման գործընթացի վերլուծության արդյունքները և հանրապետությունում իրականացվող բարեփոխումները կանխորոշեցին աղետի գոտու բնակավայրերի վերականգնման քաղաքականության ճշգրտման անհրաժեշտությունը: Արդյունքում ՀՀ կառավարության 1998թ. նոյեմբերի 11-ի 701 որոշմամբ՝ հավանության արժանացավ աղետի գոտու վերականգնման Առաջնահերթ ծրագիրը, որով պետական ուղղակի միջամտությամբ և ռեսուրսներով առաջնային դարձան երկրաշարժից տուժած բնակավայրերի բնակարանային և սոցիալական ոլորտի խնդիրների լուծումը:

Այդ ծրագրով սահմանվեցին անօթևան մնացած ընտանիքների նկատմամբ բնակարանների ապահովման և սոցիալական ոլորտի օբյեկտների վերականգնման պետության ստանձնած պարտավորությունների իրականացման ուղիները: Բնակարանային շինարարությունից բացի, ըստ էության առաջին անգամ կիրառվեց բնակարանների գնման վկայագրերի տրամադրման գաղափարը, որը բնակչությանը հնարավորություն տվեց ազատորեն ընտրելու իր բնակության վայրը և բնակարանի որակը: Սակայն բնակարանների շուկայական արժեքի և տրամադրված բնակարանների գնման վկայագրերի արժեքների միջև հաճախ նկատվում են էական տարբերություններ:

«Բնակարանի գնման վկայագրեր» ծրագիրն իրագործվում է աղետի գոտում 2001-2003թթ. ԱՄՆ ՄՉԳ/ՀՀ «Երկրաշարժի գոտու վերականգնման ծրագրի» շրջանակներում, որը հովանավորվում է Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Միջազգային զարգացման գործակալության /ՄՉԳ/ և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից՝ Գյումրու, Վանաձորի, Սպիտակի և Ստեփանավանի քաղաքապետարանների աջակցությամբ:²

Բնակարանի գնման վկայագիրը /«ԲԳՎ»/ փաստաթուղթ է, որը վկայում է ծրագրի մասնակցի փոխհատուցում ստանալու իրավունքի մասին, ինչը ենթակա չէ օտարման, գրավադրման, բռնագանձման և այլ անձի փոխանցման: Այն կարող է օգտագործվել բացառապես պատրաստի մասնավորեցված բնակարան ձեռք բերելու համար: «ԲԳՎ»-ների ծրագիրն իրականացվում է 1988թ. երկրաշարժի հետևանքով իրենց

¹ Աղետի գոտու վերականգնման Առաջնահերթ ծրագիր, Երևան, 1998, էջ 3:

² "Urban Institute," Gumri, 2003. No. 7, p. 1.

բնակարանը կորցրած ընտանիքներին մշտական բնակարաններով ապահովելու նպատակով: «ԲԳՎ»-ն կարող է օգտագործվել միայն Հայաստանի տարածքում պատրաստի մասնավորեցված բնակարան ձեռք բերելու համար, որը համապատասխանում է բնակարանային նորմերի ու ստանդարտների միջին մակարդակին: «ԲԳՎ»-ն չի կարող օգտագործվել անավարտ կառուցման ընթացքում գտնվող բնակարան ձեռք բերելու համար: «ԲԳՎ»-ում նշված փոխհատուցման չափը որոշվում է ըստ ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված նորմերի քաղաքացուն հասանելիք սենյակների թվի և տվյալ բնակավայրում ձևավորված բնակարանի շուկայական արժեքի համապատասխան: Երբ բնակարանի արժեքը գերազանցում է «ԲԳՎ»-ով սահմանված առավելագույն գումարին, այդ դեպքում ծրագրի մասնակիցները կարող են օգտագործել իրենց սեփական միջոցները՝ ձեռք բերվող բնակարանի արժեքի տարբերությունը լրացնելու համար: Այդ միջոցները պետք է փոխանցվեն լիազորված բանկերից մեկում քաղաքացու անունով բացված փակ, նպատակային հաշվին, ինչը հնարավորություն կտա պլանավորել և իրականացնել գործարքի «ավարտը» /վկայագրի մարումը/³:

Չնայած աղետի գոտու վերականգնման շրջանակներում իրականացվող շարունակական ծավալուն աշխատանքներին, աղետի գոտու բնակավայրերը և հատկապես Գյումրին դեռևս պահպանում են աղետյալ բնակավայրերի տեսք: Դա պայմանավորված է բնակավայրերի հին թաղամասերում տարերայնորեն տեղակայված մեծաքանակ ժամանակավոր կայարանների, տնակների և մինչ այժմ քանդման ենթակա և վթարային տների ու շինությունների առկայությամբ: Որպես ժամանակավոր կայարաններ են օգտագործվում նաև որոշ քանդված դպրոցների և արդյունաբերական օբյեկտների շենքերը:

Հարկ է նշել, որ երկրաշարժի հետևանքների վերացման աշխատանքները նախկինում իրականացվել են քաղաքաշինական նոր թաղամասերի տարածքներում՝ սակավ ուշադրություն դարձնելով քաղաքներում գոյություն ունեցող թաղամասերի վերականգնման աշխատանքների իրականացմանը:

Արդյունքում անավարտ բազմաբնակարան շենքերը և սպասարկման ենթակառույցները գտնվում են Գյումրիի և Վանաձորի նոր շրջանների մեծ, անկառավարելի /քաղաքաշինական առումով/ տարածքներում և դրանց մեծ մասի ավարտը չի համապատասխանում քաղաքների զարգացման ներկա չափանիշներին:

Հասկանալի է, որ նախկինում ընդունված բազմաթիվ նոր քաղաքների հատակագծերը չափազանց ծավալուն էին նաև նախագծման և իրականացման արժեքի գնահատման տեսակետից: Ժամանակին հարմար էր Խորհրդային Միության բոլոր հանրապետություններից ժամանած նախագծողներին ներկայացնել մեծածավալ բյուջե:

³ Նույն տեղում, էջ 3-4:

Երկրաշարժից հետո անցած տարիների ընթացքում աղետի գոտու բնակավայրերի ժողովրդագրական փոփոխությունները և վերականգնողական աշխատանքների իրականացման ընթացքը նոր հարցադրումներ են առաջադրել վնասված քաղաքաշինական օբյեկտների նախկին ծավալներով կառուցման նպատակահարմարության առումով:

«Աղետի գոտու վերականգնման մասին» ՀՀ օրենքի դրույթների համաձայն կազմվեց «Աղետի գոտու վերականգնման համալիր» (այսուհետև՝ Համալիր ծրագիր)⁴ որով նախատեսվում էր աղետի գոտում, նախկինում ընդունված որոշումների համաձայն վերականգնողական աշխատանքների շարունակում, կիրառելով իրականացման նոր մոտեցումներ, որոնք նպատակաուղղված են երկրաշարժի հետևանքով բնակարանային պայմանների բարելավմանը, ինչպես նաև բնակավայրերում բնակության համար բարենպաստ պայմանների ստեղծմանը:

Ծրագրի հիմնական կատարողներն են ՀՀ տարածքային կառավարման, քաղաքաշինության, ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունները:

Համալիր ծրագիրը նախատեսվում է իրականացնել ՀՀ պետական բյուջեի «համաշխարհային բանկի վարկի» ԱԱՆ-ի կառավարության կողմից տրամադրված, «Հայաստան» համահայկական, «Լինսի», սոցիալ ներդրումների հիմնադրամների միջոցների և այլ արտաբյուջետային աղբյուրների հաշվին:

Համալիր ծրագրով կրթության և առողջապահության ոլորտների օբյեկտների վերականգնումը նախատեսվում է ավարտել 2002թ. բնակարանային (նախկին պետական) խնդիրները լուծել 2003թ.:

ՀՀ պետական բյուջեի մասով Համալիր ծրագրի վերականգնողական աշխատանքների իրականացման հիմնական պատվիրատուներն են աղետի գոտու բնակավայրերի պետական կառավարման տարածքային մարմինները:

Այդ մարմինները շահագրգիռ նախարարությունների, գերատեսչությունների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ համատեղ մշակում են տարեկան ծրագրերի նախագծերը՝ ելնելով Համալիր ծրագրով նախատեսված ծավալներից և ժամկետներից:

Վերականգնողական աշխատանքների կապալառու կազմակերպությունների ընտրությունը, դրանց ֆինանսական գործընթացի վերահսկողությունը և ֆինանսավորման վճարահաշվարկային սպասարկումն իրականացվում է ՀՀ օրենքով:

Համաձայն ՀՀ նախագահի 03.08.1999թ. թիվ ՆՅ-360 և 17.01.2001թ. թիվ ՆՅ 794 հրամանագրերի⁵ աղետի գոտու վերականգնողական աշխատանքների համակարգումն իրականացվում է

⁴ Աղետի գոտու վերականգնման Համալիր ծրագիր, Երևան, 2001, էջ 2:

⁵ Նույն տեղում, էջ 12:

ՀՀ քաղաքաշինության նախարարը՝ ՀՀ նախագահին առընթեր շինարարության և աղետի գոտու վերականգնման հարցերի հանձնաժողովի միջոցով:

Բնակչությունը և տնտեսավարող սուբյեկտներին տրամադրվող արտոնությունները սահմանվում են ՀՀ հարկային, մաքսային և այլ օբյեկտներով:

Համալիր ծրագրի իրականացումը հնարավորություն կտա բարելավել 14345 ընտանիքների (Շիրակի մարզում՝ 10393) բնակարանային պայմանները, վերականգնել 61 դպրոցներ՝ 16828 աշակերտական տեղով (Շիրակի մարզում՝ 25 դպրոց՝ 8026 աշակերտական տեղով):⁶

Նախատեսվում է նաև վերականգնել Գյումրիի մանկավարժական ինստիտուտի մասնաշենքը՝ հաշվի առնելով օբյեկտի քաղաքաշինական և կրթական մեծ նշանակությունը: Վերականգնումը նախատեսվում է իրականացնել այդ ինստիտուտի սեփական միջոցների և այլ արտաբյուջետային աղբյուրների հաշվին: Այդ ուղղությամբ նախատեսվում է ներդնել 160 մլն դրամ:

Առողջապահության ոլորտի խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ ծախսերն ըստ Համալիր ծրագրի կազմում են 0.94 մլն դրամ (Շիրակի մարզում՝ 0.46 մլն դրամ):⁷

Այսօր համրապետության իշխանությունների ուշադրությունը բևեռված է Շիրակի մարզի՝ մասնավորապես Գյումրիի արտադրական հզորությունները վերագործարկելուն: 2001թ. դրությամբ Տեքստիլ կոմբինատը, թեև ոչ լրիվ բեռնվածությամբ գործվածքային և մանվածքային արտադրամասերով սկսել է աշխատել:

Շիրակի մարզպետարանի 1999թ. մարտի պաշտոնական տվյալների համաձայն, մարզում արտադրվում է 65 տեսակի արդյունաբերական ապրանքներ:⁸

Այսպիսով, թեև 90-ական թվականների կեսերին Շիրակի մարզի աղետի հետևանքները վերացնելու ուղղությամբ որոշակի աշխատանքներ էր կատարված, սակայն հիմնականում այն ծրագրված և հետևողական գործընթացի մեջ մտավ 1998թ. թիվ 701 որոշումից հետո:

⁶ Նույն տեղում, էջ 13, աղյուսակ թիվ 1:

⁷ Նույն տեղում, էջ 24-27, աղյուսակ թիվ 4:

⁸ Շիրակի մարզի պաշտոնական տեղեկագիր, Գյումրի, 1999, մարտ, էջ 2-7: